

1. Jak napisać rozprawkę problemową?

Wskazówki dla zdającego

Jednym z wymagań na maturze pisemnej z języka polskiego jest napisanie rozprawki problemowej. Twoim zadaniem będzie przedstawienie w pracy **rozwiązania problemu** postawionego w poleceniu egzaminacyjnym w odniesieniu do załączonego tekstu literackiego.

► Czym jest rozprawka problemowa?

Pisanie rozprawki przypomina wygłaszanie przemówienia, w którym należy przekonać słuchaczy do swoich racji. Może kojarzyć się także z rozwiązywaniem zadania matematycznego, w którym trzeba coś udowodnić. Aby poprawnie zredagować rozprawkę, musisz bowiem:

- zająć stanowisko wobec problemu wskazanego w poleceniu – postawić **tezę** lub **hipotezę**,
- uzasadnić przyjęte stanowisko – przywołać trafne **argumenty** i zilustrować je odpowiednimi **przykładami** z załączonego utworu i innych tekstów kultury,
- w podsumowaniu przedstawić ostateczne **rozwiązanie problemu**.

W wypracowaniu należy się odwołać nie tylko do podanego utworu literackiego, lecz także do innych tekstów kultury, dlatego też **do napisania rozprawki potrzebna Ci będzie bardzo dobra i szczegółowa znajomość lektur obowiązkowych z gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej, oznaczonych w podstawie programowej gwiazdką**.

Jeśli dołączony do zadania tekst jest fragmentem lektury oznaczonej w podstawie gwiazdką, w wypracowaniu masz obowiązek wykazać się znajomością całego utworu.

Wśród kilkunastu obowiązkowych utworów zawsze znajdziesz takie lektury, które ściśle wiążą się z omawianym problemem i nadają się do zilustrowania Twojego stanowiska. Przywołasz je w pracy, aby potwierdzić słuszność przyjętej tezy.

Pracę nad rozprawką należy podzielić na kilka etapów.

► Krok pierwszy – analiza tematu

Zacznij od uważnego przeanalizowania **tematu rozprawki**. Ma on stałą formułę i zawiera następujące elementy:

- **polecenie wskazujące problem do rozważenia** – najczęściej w formie pytania (np. *Czy bohaterowie literaccy częściej kierują się w życiu sercem, czy rozumem?, Czym dla człowieka może być podróżowanie?*);
- **polecenie określające zadanie do wykonania** – nakazuje zajęcie stanowiska wobec problemu i uzasadnienie tego stanowiska. Informuje także o charakterze i liczbie tekstów, do których należy się odwołać w wypracowaniu (*Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do podanego tekstu... oraz innych wybranych przez siebie tekstów kultury*);

- **informację o wymaganej objętości rozprawki** (*Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów*).

Jak analizować temat rozprawki?

- Przeczytaj temat uważnie i ze zrozumieniem, najlepiej kilka razy.
- Podkreśl polecenie, w którym wskazano problem do rozważenia. Możesz je zapisać wielkimi literami na kartce przeznaczonej do gromadzenia materiału (w brudnopisie). W ten sposób łatwiej Ci będzie się trzymać tematu.
- Upewnij się, czy rozumiesz wszystkie pojęcia. Jeśli nie znasz znaczenia jakiegoś wyrazu użytego w temacie, skorzystaj z dostępnego na egzaminie słownika.
- Zaznacz w poleceniu słowa kluczowe. Pomogą Ci w gromadzeniu materiału, a także w redagowaniu wstępu (możesz ich użyć we wprowadzeniu).
- Wypisz wyrazy bliskoznaczne do pojęć kluczowych. Dzięki temu unikniesz w wypracowaniu powtórzeń, a poza tym upewnisz się, że dobrze rozumiesz problem.
- Zastanów się, jakie stanowisko zajmiesz wobec wskazanego problemu.
- Zwróć uwagę, do ilu tekstów kultury musisz się odwołać w wypracowaniu. Jeśli w poleceniu podano liczbę mnogą, to oznacza, że musisz przywołać co najmniej dwa dowolnie wybrane teksty (poza dołączonym do zadania utworem).
- Wynotuj tytuły utworów podejmujących podobny problem – im więcej ich zapiszesz, tym lepiej. Spośród wielu dzieł łatwiej Ci będzie wybrać lektury, które najlepiej się nadają do zilustrowania Twojego stanowiska.

► Krok drugi – analiza tekstu dołączonego do tematu

Podstawą do napisania rozprawki jest dołączony do tematu **utwór literacki**. Może to być **tekst epicki** lub **dramatyczny**. Z każdym typem tekstu pracuje się w nieco inny sposób.

Jak analizować tekst epicki?

- Przeczytaj uważnie tekst. Zwróć uwagę na **tytuł** – może stanowić ważną wskazówkę do interpretacji.
- Prześledź tekst pod kątem **problemu** podanego w poleceniu.
- Określ **temat** utworu (o czym jest w nim mowa).
- Rozpoznaj **gatunek literacki** (np. opowiadanie, powieść, nowela).
- Zwróć uwagę na sposób prowadzenia **narracji**, postawę **narratora** wobec wydarzeń, język, którym się posługuje, stopień jego wiedzy o świecie (narrator konkretny/abstrakcyjny, przedstawia wydarzenia/komentuje je, uczestniczy w wydarzeniach/jest obserwatorem, wie o bohaterach i świecie wszystko/jego wiedza jest ograniczona).
- Ustal, kim są **bohaterowie** – co robią, jak wyglądają, jak się zachowują, jakim językiem się posługują, w jakich zdarzeniach brali udział, jakie są ich relacje z innymi. **Pamiętaj, że postępowanie i postawy bohaterów łączą się zazwyczaj z problemem wskazanym w temacie.**

- Zwróć uwagę na **związki zachodzące między zdarzeniami** przedstawionymi w utworze. Jeśli tekst jest fragmentem lektury obowiązkowej, spójrz na ten fragment w kontekście całości (co zdarzyło się wcześniej, co później itp.).
- Wskaż **czas i miejsce** akcji.
- Określ **sposób kreacji świata przedstawionego** (realizm, fantastyka, groteska).
- Przeanalizuj **język tekstu** – określ funkcję zastosowanych środków stylistycznych.

Ważne pojęcia: temat, problematyka, narrator i narracja, świat przedstawiony – bohaterowie, zdarzenia, czas i miejsce akcji, gatunek literacki, konwencja artystyczna, język utworu.

Jak analizować tekst dramatyczny?

- Przeczytaj uważnie tekst. Zwróć uwagę na **tytuł** – może stanowić ważną wskazówkę do interpretacji.
- Prześledź tekst pod kątem **problemu** podanego w temacie.
- Określ **temat** utworu (o czym jest w nim mowa).
- Rozpoznaj **gatunek literacki** (np. komedia, tragedia, dramat).
- Przeanalizuj **tekst główny – dialogi** (dyskusyjne, konwersacyjne, sytuacyjne), **monologi**, wypowiedzi „na stronie”. Zastanów się, jaką pełnią funkcję (np. budują napięcie, określają bohaterów).
- Zwróć uwagę na **tekst poboczny – didaskalia**. Zawarte w nich informacje dotyczące muzyki, rekwizytów, kostiumów, ruchu i gestykulacji bohaterów mają duże znaczenie dla interpretacji utworu dramatycznego: pozwalają określić przestrzeń, w której rozgrywa się akcja dramatu, i scharakteryzować postacie (ich wygląd, zachowanie, sposób mówienia).
- Określ **czas** (np. realistyczny, historyczny, abstrakcyjny) i **miejsce** akcji (konkretne/abstrakcyjne).
- Zwróć uwagę na **wydarzenia** – wskaż, co jest istotą konfliktu w dramacie. Wyjaśnij, jakie znaczenie dla przebiegu całej akcji ma opisane we fragmencie zdarzenie.
- Ustal, kim są **bohaterowie** dramatu – co robią, jak wyglądają, jak się zachowują, jakich wyborów dokonują, jakie są ich relacje z innymi. Zwróć szczególną uwagę na język, którym się posługują: długość wypowiedzianych zdań, dobór słownictwa, interpunkcję. **Pamiętaj, że postępowanie i postawy bohaterów łączą się zazwyczaj z problemem wskazanym w temacie.** Jeśli załączony tekst jest fragmentem lektury obowiązkowej, musisz się wykazać wiedzą o postaciach, ich wcześniejszych i późniejszych losach itp. Im lepiej scharakteryzujesz bohaterów, tym łatwiej Ci będzie sformułować właściwe stanowisko wobec problemu.
- Określ **konwencję artystyczną** (np. realizm, symbolizm, groteska).

Ważne pojęcia: temat, problematyka, bohaterowie dramatu, zdarzenia, czas i miejsce akcji, tekst główny, didaskalia, gatunek literacki, konwencja artystyczna.

► Krok trzeci – szukanie innych tekstów kultury

W wypracowaniu masz obowiązek odwołać się – poza załączonym tekstem literackim – do **innych, dowolnie wybranych przez siebie tekstów kultury**. Mogą to być nie tylko utwory literackie, lecz także filmy, spektakle teatralne, obrazy, plakaty, rzeźby, komiksy itp.

Ważne jest, by przywołane teksty pozostawały w ścisłym związku z tematem rozprawki. Wybieraj wyłącznie takie, które pozwolą **w pełni uzasadnić** Twoje stanowisko wobec problemu, potwierdzić słuszność przyjętej tezy.

Zwracaj uwagę na to, jak brzmi polecenie: *odwołaj się... do innego tekstu kultury* albo *do innych tekstów kultury*. Jeśli w poleceniu użyto liczby mnogiej, musisz nawiązać przynajmniej do dwóch tekstów. Możesz przywołać więcej tekstów, pamiętaj jednak, że lepiej omówić mniej przykładów, ale za to wnikliwie i dokładnie. Nie streszczaj przywoływanych utworów, wystrzegaj się ogólników.

W swojej rozprawce możesz uwzględnić także inne konteksty interpretacyjne. Oto przykłady kontekstów:

- **biograficzny** – przedstaw biografię autora, jeśli pozostaje ona w związku z tekstem;
- **historyczny** – weź pod uwagę wydarzenia historyczne odnoszące się do utworu;
- **filozoficzny** – określ koncepcję filozoficzną bliską autorowi tekstu;
- **egzystencjalny** – przywołaj szeroki kontekst ludzkich doświadczeń;
- **historycznoliteracki** – odwołaj się do twórczości autora i epoki, w której tworzył, opisz funkcjonowanie motywów w innych utworach tego okresu.

► Krok czwarty – planowanie

Przygotuj **szczegółowy plan (konspekt)** rozprawki, który odzwierciedli tok Twojego rozumowania. Plan powinien wskazywać trzy podstawowe części pracy: **wstęp, rozwinięcie, zakończenie**.

Opracowanie planu musisz rozpocząć od podjęcia decyzji, jaki będzie ogólny porządek Twojej wypowiedzi. Możesz wybrać rozprawkę z tezą lub rozprawkę z hipotezą.

Rozprawka z tezą	
Wstęp	teza
Rozwinięcie	argumenty
Zakończenie	potwierdzenie tezy
Jeżeli masz pewność, że przyjęte przez Ciebie stanowisko jest słuszne, we wstępie sformułuj tezę. Uzasadnisz ją w dalszej części pracy, podając argumenty i ilustrując je odpowiednimi przykładami. W zakończeniu ponownie przytoczysz tezę jako potwierdzoną i udowodnioną.	

Rozprawka z hipotezą	
Wstęp	hipoteza
Rozwinięcie	argumenty i kontrargumenty
Zakończenie	sformułowanie tezy
Jeżeli masz wątpliwości, czy określone przez Ciebie stanowisko jest prawdziwe – postaw we wstępie hipotezę. Rozstrzygniesz ją w rozwinięciu, gromadząc argumenty i kontrargumenty. W zakończeniu sformułujesz tezę właściwą jako wniosek z Twoich rozważań.	

Teza lub hipoteza to szkielet Twojej wypowiedzi, który obudujesz rzeczowymi argumentami i trafnie dobranymi przykładami.

- **Teza** – twierdzenie, które uznajesz za prawdziwe; sąd wyrażony w formie zdania oznajmującego, którego należy dowieść. Tezę możesz wprowadzić za pomocą sformułowań typu: *Sądzę, że...; Jestem pewien/pewna, że...; Jestem przekonany/przekonana, że...; Według mnie...; Moim zdaniem...*

Przykład tezy: *Moim zdaniem miłość oznacza poddanie się namiętności, całkowite zatracenie w uczuciu, choć może się to łączyć z cierpieniem.*
- **Hipoteza** – stwierdzenie, o którym nie wiesz, czy jest prawdziwe; przypuszczenie wymagające sprawdzenia, wyrażone w formie zdania oznajmującego lub pytania. Hipotezę możesz wprowadzić, używając sformułowań typu: *Wydaje mi się, że...; Przypuszczam...; Nie jestem pewien/pewna, czy...; Zastanawiam się, czy...*

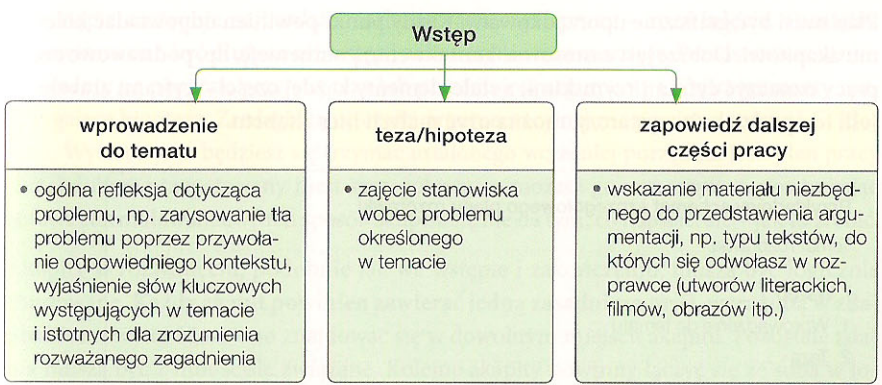
Przykład hipotezy: *Wydaje mi się, że trudno jest znaleźć okoliczności, które mogłyby usprawiedliwić nieetyczne działanie człowieka.*
- **Argument** – dowód potwierdzający tezę, ma postać zdania oznajmującego.
- **Kontrargument** – sformułowanie obalające wcześniej podany argument.
- **Przykład** – uzasadnienie argumentu, jego skonkretyzowanie. Pamiętaj, że w wypracowaniu musisz przywołać przykłady nie tylko z załączonego tekstu literackiego, lecz także z dowolnie wybranych tekstów kultury.

Na co zwrócić szczególną uwagę podczas pisania planu?
Kiedy już ustalisz, jaki będzie ogólny porządek Twojej pracy (rozprawka z tezą czy z hipotezą), możesz przystąpić do przygotowania planu. Warto opracować go szczegółowo, zmieścić w nim najważniejsze treści i je uporządkować, wypunktować istotne stwierdzenia, zapisać gotowe sformułowania (sposłrżenia, myśli, cytaty), które będzie można potem rozwinąć i wykorzystać w wypracowaniu.

Dobrze skonstruowany plan szczegółowy pomoże Ci zadbać o właściwą kompozycję rozprawki, pozwoli zachować spójność i przejrzystość Twojej wypowiedzi.

Zacznij od wynotowania w konspekcie **tematu rozprawki**. W ten sposób łatwiej Ci będzie kontrolować, czy treść budowanego wypracowania jest zgodna z omawianym zagadnieniem.

We **wstępie** poza jasno sformułowaną tezą lub hipotezą powinny się pojawić także inne elementy – uwzględnij je w swoim planie.

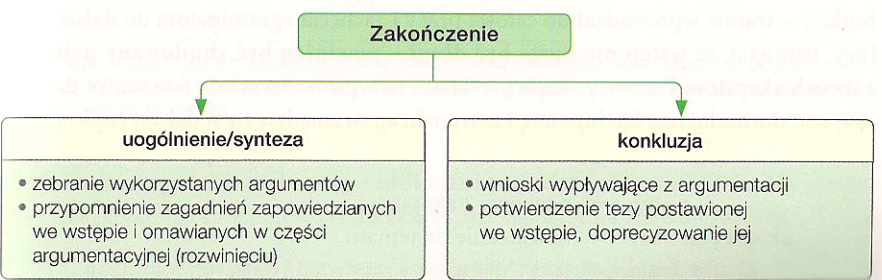

W **rozwinięciu** zapisz w punktach – najlepiej w formie krótkich haseł – wszystkie argumenty uzasadniające Twoje stanowisko. Zacznij od zebrania argumentacji wynikającej z załączonego utworu literackiego, potem wynotuj argumenty sformułowane na podstawie dowolnie wybranych tekstów kultury.

- Uporządkuj argumentację według wybranego kryterium.** Możesz przyjąć:
- kryterium **chronologiczne** – argumenty uszeregowane według kolejności powstawania tekstów kultury, które przywołujesz w swojej pracy;
 - kryterium **logiczne** – argumenty uporządkowane ze względu na zachodzące między nimi relacje (np. podobieństwo, wynikanie, przeciwieństwo) lub ze względu na ich wagę – od najważniejszego do najmniej ważnego bądź odwrotnie.

Jeśli we wstępie sformułujesz hipotezę, w części argumentacyjnej oprócz argumentów znajdą się kontrargumenty. Najprościej jest zachować następujący porządek: najpierw zgromadzić argumenty, a potem zaprezentować polemikę (kontrargumenty). Ciekawszym sposobem jest przeplatanie argumentów z kontrargumentami. Wymaga to jednak dość dużej wprawy w porządkowaniu wywodu myślowego.

W **zakończeniu** podsumuj swoje rozważania – zbierz podane w rozwinięciu argumenty i wypunktuj wnioski końcowe wynikające z przywołanej argumentacji.

Plan musi być graficznie uporządkowany. Każdy punkt powinien odpowiadać kolejnemu akapitowi. Dobrze jest zastosować konsekwentną numerację, np. podstawowe części pracy oznaczyć cyframi rzymskimi, a stałe elementy każdej części – cyframi arabskimi. Jeśli ten podział nie wystarczy, można użyć małych liter alfabetu.

Przykładowy schemat szczegółowego planu rozprawki

Temat rozprawki:

I. Wstęp

- 1. Wprowadzenie do tematu
- 2. Teza
- 3. Zapowiedź dalszych rozważań

II. Rozwinięcie

- 1. Interpretacja problemu w dołączonym utworze
 - a) Argument 1.
Przykład
 - b) Argument 2.
Przykład
- 2. Interpretacja problemu w wybranych tekstach kultury
 - a) Argument 1.
Przykład
 - b) Argument 2.
Przykład

III. Zakończenie – podsumowanie i sformułowanie wniosków

- 1. Synteza
- 2. Konkluzja

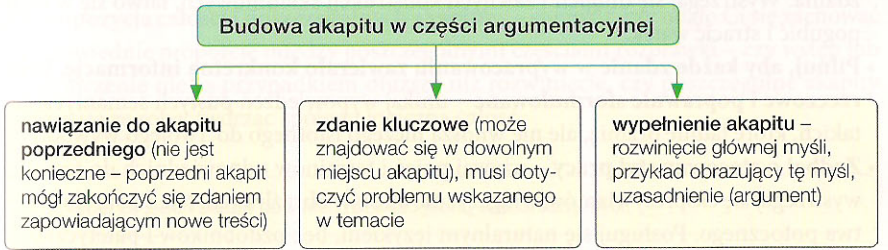
► Krok piąty – powstaje tekst!

Jeśli dobrze przygotujesz szczegółowy plan części argumentacyjnej, możesz przystąpić do pisania rozprawki. Zacznij od wstępu. Zredaguj go tak, aby dobrze spełnił swoją funkcję – trafnie wprowadzał do całości pracy i zachęcał egzaminatora do dalszej lektury. Pamiętaj, że **wstęp nie może być długi – powinien być zbudowany najwyżej z dwóch akapitów**. Pierwszy akapit przeznacz na wprowadzenie do tematu. W drugim akapicie sformułuj tezę lub hipotezę i zasygnalizuj, co znajdzie się w dalszej części pracy.

- wstęp = najwyżej 2 akapity
- akapit pierwszy = nawiązanie do tematu
- akapit drugi = teza (hipoteza) + zapowiedź dalszych rozważań

Po wstępie następuje najbardziej rozbudowana część pracy – **rozwinięcie**. Pamiętaj, że **powinno ono być dłuższe niż wstęp i zakończenie razem wzięte**. Przedstawiasz w nim argumenty na poparcie przyjętej tezy lub prezentujesz argumenty i kontrargumenty rozstrzygające hipotezę. Zredagowanie części argumentacyjnej nie powinno sprawić Ci kłopotu. Wystarczy, że będziesz się trzymać ustalonego wcześniej porządku. Jeśli plan pracy został dobrze przygotowany i jest szczegółowy, to możesz go wykorzystać, powtarzając gotowe sformułowania. W ten sposób skupisz się nie na tym, co napisać, ale – jak to zrobić.

Akapity w rozwinięciu, podobnie jak we wstępie i zakończeniu, muszą być logicznie zbudowane. **Każdy akapit powinien zawierać jedną zasadniczą myśl, wyrażoną w zdaniu kluczowym**. Może ono znajdować się w dowolnym miejscu akapitu. Pozostałe zdania muszą być z nim ściśle związane. Kolejne akapity powinny łączyć się ze sobą w logiczną i spójną całość.

każdy akapit w rozwinięciu = 1 argument / 1 kontrargument + przykład

Dobrze skomponowana rozprawka powinna mieć budowę zamkniętą, dlatego warto poświęcić trochę uwagi na napisanie odpowiedniego **zakończenia**. Jest to istotna część pracy – ujawnia bowiem, czy wypracowanie jest dobrze przemyślane i skonstruowane. Decyduje o ostatecznym wrażeniu, które lektura Twojej wypowiedzi pozostawi na egzaminatorze. Pamiętaj, że zakończenie musi nawiązywać do założeń tematu i łączyć się ze wstępem. Powinno logicznie wynikać z całości wypowiedzi i zawierać trafne podsumowanie Twojego wywodu (wnioski końcowe).

Uwaga: Praca będzie ciekawsza, jeśli w zakończeniu nawiążesz do wstępu, np. powtórzysz cytāt wykorzystany we wstępie bądź własną myśl w zmienionej formie, jeszcze raz przywołasz pojęcia kluczowe.

Zakończenie – podobnie jak wstęp – nie może być dłuższe niż rozwinięcie. Nie powinno przekraczać 10–15% pracy. Wystarczy, że przeznaczysz na nie jeden akapit.

zakończenie = wystarczy 1 akapit = synteza + konkluzja

O czym należy pamiętać podczas pisania rozprawki?

- **Zachowaj logiczny układ pracy** – pisz według planu! Nie pozwalaj sobie na żadne dygresje, konsekwentnie trzymaj się tematu.
- **Pamiętaj o przejrzystej i funkcjonalnej kompozycji wypracowania** – pilnuj, aby kolejne elementy rozprawki logicznie z siebie wynikały i łączyły się w spójną całość. Zadbaj o trójdzielną organizację pracy (podział na trzy zasadnicze części: wstęp, rozwinięcie, zakończenie).
- **Zachowaj porządek graficzny** – każda nowa myśl powinna się znaleźć w poprawnie zaznaczonym akapicie. Pamiętaj, że akapit powinien się zaczynać od wyraźnego, ale nie za dużego wcięcia w tekście. Nie oznaczaj akapitu za pomocą odwróconych nawiasów kwadratowych ani innych znaków. Unikaj też formułowania zdań pozostających w oderwaniu od akapitu.
- **Dbaj o przejrzystość i komunikatywność wypowiedzi** – buduj krótkie i zwarte zdania. Wystrzegaj się długich i zawiłych konstrukcji składniowych, łatwo się w nich pogubić i stracić wątek.
- **Pilnuj, aby każde zdanie w wypracowaniu zawierało konkretną informację, było rzeczowe i poprawnie sformułowane** – unikaj wypowiedzi pustych semantycznie, takich, które ładnie brzmią, ale nie wnoszą niczego istotnego do Twojego wyводу.
- **Zadbaj o stosowny styl pracy** – używaj pojęć i terminów odpowiednich do tematu, wystrzegaj się ekspresywnizmów, wulgaryzmów i słów obraźliwych. Nie stosuj słownictwa potocznego. Posługuj się naturalnym językiem, bez ozdobników i patetycznych sformułowań. Postaraj się, aby Twoja wypowiedź nie była nużąca – wykaż się bogactwem języka. W tym celu unikaj powtórzeń, stosuj synonimy.
- **Nie nadużywaj zaimków** – wprawdzie pomagają one uniknąć powtarzania wyrazów, ale czasem mogą wprowadzać zamieszanie i budzić wątpliwości, które słowo zastępują (przed egzaminem zapoznaj się z zasadami stosowania zaimków).
- **Unikaj schematów językowych** – nie używaj określeń opisujących wykonywane przez Ciebie czynności, nie pisz w rozprawce o rozprawce (np. *W tej rozprawce udowodnię, że...; Wykorzystam argumenty poparte przykładami różnych tekstów kultury...* – takie wyrażenia mogą wystąpić w temacie, ale nie w samej pracy). Nie posługuj się schematycznymi sposobami wprowadzania kolejnych części rozprawki (np. *Moim pierwszym argumentem będzie...; W kolejnym argumencie...; We wstępie mojej pracy...; W zakończeniu pracy...; Reasumując...* itp.).
- **Jeśli cytujesz innych, sygnalizuj to** za pomocą cudzysłowu lub sformułowań typu *zdaniami autora, według badacza* itd.
- **Zadbaj o spójność wypowiedzi** – używaj sformułowań, które wiążą poszczególne zdania i akapity (np. *Należy zaznaczyć, że...; Równie istotną sprawą jest...; Nawiązując do...; Można też zwrócić uwagę na...; Nie można zapomnieć, że...*).

► **Krok szósty – uwaga na błędy, czyli ostatnie spojrzenie na pracę**

Pamiętaj, by nie pominąć tego etapu. Po napisaniu wypracowania koniecznie przejrzyj je jeszcze raz. Zrób to dokładnie. Wyszukaj i popraw ewentualne błędy.

Na co zwracać uwagę podczas korekty rozprawki?

- **Poprawność rzeczowa** – sprawdź informacje podane w wypracowaniu: imiona i nazwiska bohaterów, tytuły dzieł, miejsca akcji, wydarzenia itp. Przeczytaj jeszcze raz przywołane cytaty – pamiętaj, aby cytować wiernie i zaznaczać cytaty cudzysłowem.

Popelnienie kardynalnego błędu rzeczowego świadczącego o nieznaności tekstu kultury, do którego się odwołujesz w wypracowaniu, lektury obowiązkowej lub kontekstu interpretacyjnego zdyskwalifikuje Twoją pracę.

- **Kompozycja całości i poszczególnych akapitów** – sprawdź, czy udało Ci się zachować odpowiednie proporcje między poszczególnymi częściami rozprawki – czy wstęp lub zakończenie nie są przypadkiem dłuższe niż rozwinięcie, czy poszczególne akapity łączą się ze sobą, tworząc spójną i logiczną całość.

Pamiętaj, że jeden akapit powinien rozwijać jedną zasadniczą myśl.

- **Poprawność składniowa i leksykalna** – sprawdź, czy połączenia wyrazów w zdaniu i w związkach frazeologicznych są poprawne, czy wyrazy mają właściwe końcówki i czy zostały użyte zgodnie z tym, co oznaczają. Pamiętaj, że możesz skorzystać z dostępnego na egzaminie słownika!
- **Styl** – wyeliminuj zbędne ozdobniki, usuń kolokwializmy, określenia ekspresywne zastąp neutralnymi.
- **Ortografia i interpunkcja** – pilnuj, by każde zdanie zakończyć kropką lub – w wypadku pytania – znakiem zapytania. Poprawnie stosuj przecinki i średniki. Sprawdź w słowniku pisownię wyrazów, jeśli masz wątpliwości.
- **Czytelność pracy** – upewnij się, czy egzaminator będzie w stanie odczytać Twoje wypracowanie, czy wszystko zostało napisane wyraźnie. Jeśli wykreślasz jakieś słowa lub zdania, nie zamazuj ich, tylko przekreśl pojedynczą linią – wygląda to znacznie lepiej.

Pamiętaj, że egzaminator nie będzie się domyślał, co jest napisane w wypracowaniu. Pisz wyraźnie, bo nieczytelne fragmenty Twojej rozprawki nie zostaną w ogóle ocenione.

► Na zakończenie – wszystko w dużym skrócie

Etapy pracy nad rozprawką

- 1 Przeanalizuj temat rozprawki i wskaż (podkreśl) problem do rozważenia.
- 2 Przeczytaj uważnie tekst. Dokonaj jego analizy pod kątem problemu podanego w temacie.
- 3 Sformułuj tezę lub hipotezę interpretacyjną, w której wyrazisz swoje stanowisko wobec problemu.
- 4 Uzasadnij przyjęte stanowisko – zgromadź argumenty wynikające z analizy tekstu, znajdź w tekście przykłady na poparcie tezy lub hipotezy.
- 5 Poszukaj innych tekstów kultury, które przywołasz w pracy dla potwierdzenia swojego stanowiska.
- 6 Zaplanuj wypracowanie – przygotuj szczegółowy plan rozprawki. Będzie Ci łatwiej zachować funkcjonalną kompozycję.
- 7 Napisz wypracowanie.
- 8 Pamiętaj o korekcie.

Sposoby budowania spójności między zdaniami

• zamierzone powtarzanie wyrazów:

1. **dokładne:** Według wierzeń judeochrześcijańskich człowiek powinien postępować zgodnie z Dekalogiem. Dekalog właśnie powinien wyznaczać sposób odnoszenia się do innych.
2. **niedokładne:** Tym, który w każdym widział człowieka, był Judym. Lekarz z Cisów nie wahał się wejść do chaty wieśniaka, ale leczył też bogaczy.

• wykorzystanie wyrazów pokrewnych:

Leczenie ludzi nie powinno być, w jego mniemaniu, źródłem dobrobytu. Lekarz ma do spełnienia misję!

• wykorzystanie wielu wyrazów związanych z danym zagadnieniem:

Piastując stanowisko lekarza w Cisach, Judym szybko nauczył się czerpać radość z uczestnictwa w balach. Zabawy trwały nieraz całą noc, a w dzień szukano nowych rozrywek.

• stosowanie zaimków:

Joasia pokochała młodego lekarza. Podobnie jak on, czuła potrzebę działania, pomocy innym. Jej dumna natura wyczuwała w Tomaszu bratnią duszę.

• nawiązywanie do poprzedniego zdania:

1. Po wysłuchaniu Tomasza Joasia poczuła, że traci siły. [Joasia] Nisko opuściła głowę. [Joasia] Poczuła, że traci kontakt z rzeczywistością.

2. Tomasz na Śląsku także podjął pracę lekarza. Przyniosła mu ona [praca lekarza] nowe wyzwania. Oddał się jej [pracy lekarza] całym sobą.

Sformułowania, które warto stosować

należy zaznaczyć, że...
można zwrócić uwagę na...
nie można zapominać, że...
kolejną, wartą zauważenia kwestią jest...
równie istotną sprawą jest...
nie można pominąć także ...
trzeba pamiętać też o tym, że ...
następną sprawą, którą warto poruszyć, jest...
przykładem tego jest ...
odwołując się do ...
nie jest to jednak jednoznaczne, można bowiem zauważyć, że ...
można też na to spojrzeć z innej strony...

Sformułowania, których lepiej nie używać

we wstępie mojej pracy...
w niniejszej pracy udowodnię, że...
postaram się to udowodnić, odwołując się do...
pierwszym dowodem na słuszność postawionej tezy...
kolejnym argumentem przemawiającym za słusznością tezy...
argumentem świadczącym o tym jest też fakt...
reasumując...
po pierwsze..., po drugie...
z kolei...
z jednej strony...
przejdę do omówienia...
podsumowując...
w tej rozprawce uzasadnię, że...
sformułuję następującą tezę...
podejmę próbę udowodnienia...
wykorzystam argumenty poparte przykładami różnych tekstów kultury...
moim pierwszym argumentem będzie...
w następnym argumencie...
ten argument nie jest do końca przekonujący, bowiem...
w zakończeniu mojej pracy...

Przykład 1

Czy kobieta jest uosobieniem siły, czy ucieleśnieniem słabości? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do podanego fragmentu *Makbeta* Williama Szekspira oraz do innych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

William Szekspir
Makbet
akt I, scena VII (fragmenty)

Makbet

Gdyby to mogło stać się i z tą chwilą
Ustać – na zawsze odejść w przeszłość – wtedy
Niechby się stało jak najprędzej. Gdyby
Zabójstwo mogło nie mieć następstw, gdyby
Ta śmierć po prostu znaczyła nasz tryumf
A cios był wszystkim i końcem wszystkiego –
Przynajmniej tutaj, na tym brzegu, na tym
Doczesnym lądzie – o, wtedy by można
Nie dbać o życie przyszłe. – Ale tutaj
Za takie czyny spada na nas kara;
Krwawa nauczka, którą chcemy dać
Światu, obraca się przeciw nam samym,
A puchar, w który waliśmy truciznę,
Bezstronna Sprawiedliwość właśnie nam
Do ust przytyka. [...]
Wchodzi Lady Makbet.
Cóż tam?
Jak stoją sprawy?

Lady Makbet

Kończy już wieszczę.
Czemu wyszedłeś?

Makbet

A co, pytał o mnie?

Lady Makbet

Jak mógł nie pytać?

Polecenie nakazujące rozstrzygnięcie problemu.

Zadanie do wykonania.

Wskazanie tekstu literackiego, do którego należy się obowiązkowo odwołać w pracy.

Określenie liczby i charakteru innych tekstów kultury, które trzeba przywołać dla uzasadnienia przyjętego stanowiska.

Informacja o minimalnej objętości rozprawki.

Makbet

Słuchaj – zrezygnujmy

Z naszych zamiarów. Przecież on ostatnio

Tak mnie obyspał zaszczytami. Zresztą

Ja sam zdobyłem sobie złotą sławę

W oczach przeróżnych ludzi: czy nie lepiej

Nacieszyć się jej świeżym blaskiem zamiast

Tak prędko jej się wyrzec?

Lady Makbet

Więc niedawna

Twoja nadzieja – to był sen pijany,

Z którego teraz budzisz się z ziemistą

Twarzą i mdli cię, gdy sobie przypomnisz

Wczorajsze orgie? A może tym samym

Jest twoja miłość? Umiesz śmiało marzyć,

Ale na śmiały czyn to już cię nie stać?

Chcesz zdobyć to, co sam szacujesz jako

Szczyt życia – żyć zaś jak tchórz, bez szacunku

Dla siebie, na dnie? Piszczec jak panienka:

„I chciałabym, i boję się”?

Makbet

Skończ, proszę.

Stać mnie na wszystko, co godne człowieka.

Kto się na więcej waży – ten nim nie jest.

Lady Makbet

Cóż to za bestia zatem mnie wciągnęła

W swoją intrygę? Nie, gdy miałeś w sobie

Dosyć odwagi – tylko wtedy byłeś

Człowiekiem, więcej: mężczyzną; i gdybyś

Miał dość odwagi, aby pójść krok dalej,

Byłbyś mężczyzną w stopniu jeszcze wyższym.

Wtedy nie sprzyjał czas ni miejsce – byłeś

Gotów narzucić sam miejsce i porę;

Teraz i jedno, i drugie nam sprzyja –

A ty się cofasz? Wiem, jaką się miłość

Czuje do dziecka przy piersi – karmiłam

Nie raz – a przecież wyrwałabym sutek

Z bezzębnych dziąseł, z uśmiechniętych błogo

Warg, i strzaskała czaszkę niemowlęciu,
Gdybym przysięgła wcześniej, że to zrobię,
Tak jak tyś przysięgł, że spełnisz swój zamiar.

Makbet

A jeśli nam się nie uda?

Lady Makbet

Nie uda?

Nam? Napnij tylko cięciwę odwagi,
A nie chyby. Kiedy Duncan zaśnie
(A zaśnie łatwo po trudach podróży),
Dwóch pokojowców tak napoję winem,
Że się ich pamięć, zamiast stać na straży
Rozumu, zmieni w alembikach czaszek
W skłębiony opar; i gdy w śnie bydlęcym
Pogrążą się jak w śmierci – czegóż wtedy
Pozbawionemu ochrony królowi
Nie uczynimy bez trudu – my dwoje?
Czego się nie da zrzucić na pijanych
Fagasów – tak, by odpokutowali
Za nasz wspaniały mord?

Makbet

Ródź mi już tylko
Synów! Bo taki w tobie nieugięty
Duch, że na córkę byłoby go szkoda.
A jeśli śpiących pomazemy krwią,
W garść im wetknąwszy ich własne sztylety –
Czy to nie będzie dowodem ich winy?

Lady Makbet

Któż się ośmieli o tym wątpić, jeśli
Nasz szloch i lament nad ciałem Duncana
Poniesie się przez zamek?

Makbet

Niech tak będzie.

[...]

Wychodzą.

Przykładowa rozprawka z tezą

Jednym z synonimów słowa „kobieta” jest wyrażenie „*słaba płeć*”. W słownikach jest ono wskazywane jako antonim wyrazu „męczyzna”. Jako że język zapisuje przekonania i sposób widzenia świata jego użytkowników, należy sądzić, że *kobiety* od wieków postrzegano jako *słabsze* od mężczyzn, delikatniejsze, wrażliwsze, wymagające pomocy i opieki. Jednak obserwując współczesny świat, w którym *kobiety* uczestniczą aktywnie w życiu politycznym, biorą udział w wojnach, zajmują często wyższe i bardziej eksploatowane stanowiska niż mężczyźni, trudno się zgodzić z sądem, że są istotami *słabymi*.

Moim zdaniem *kobiety* zawsze były, są i coraz bardziej będą uosobieniem siły, zdecydowania i stanowczości. Świadczy o tym wiele przykładów z literatury i innych dziedzin sztuki.

Przytoczony fragment dramatu Williama Szekspira ukazuje rozmowę Makbeta z małżonką na temat planowanego zabójstwa króla Duncana. Makbet się waha. Zastanawia się, czy decyzja, którą podjął, jest słuszna. Obawia się konsekwencji zbrodnicy: „tutaj / Za takie czyny spada na nas kara”. Próbuje przekonać żonę, że lepiej cieszyć się dobrą sławą niż ryzykować, że zbrodnia wyjdzie na jaw: „Ja sam zdobyłem sobie złotą sławę / W oczach przeróżnych ludzi: czy nie lepiej / Nacieszyć się jej świeżym blaskiem, zamiast / Tak prędko się jej wyrzec?”.

Lady Makbet nie ma skrupułów i wątpliwości. Chce władzy, a żeby ją zdobyć, trzeba zamordować Duncana. Nie zamierza rezygnować z raz powziętego planu i bardzo skutecznie przekonuje męża do swoich racji. Stanowczo stwierdza, że nic nie jest w stanie im przeszkodzić: „Nie uda? / Nam? Napnij tylko cięciwę odwagi, / A nie chyby”. Jest inteligentna i przebiegła. Zna słabości męża i potrafi je wykorzystać: zarzuca mu tchórzostwo, rani jego ambicję, obraża, porównując do pieszczącej panienki, przypomina, że to on wciągnął ją w spisek, z którego chce się teraz wycofać. Jej spryt i stanowczość odnoszą pożądany skutek – Makbet nabiera odwagi. Oświadczenie żony, że byłaby gotowa zabić nawet własne dziecko, aby dotrzymać słowa, dodaje mu siły

Wstęp: wprowadzenie do tematu – wyjaśnienie słów kluczowych wskazanych w temacie – odwołanie się do utrwalonego w języku przekonania o słabości kobiet. Ogólna refleksja na temat ich sytuacji we współczesnym świecie.

Zajęcie stanowiska wobec problemu – sformułowanie tezy.

Zapowiedź dalszych rozważań.

Funkcjonalna analiza załączonego fragmentu dramatu – charakterystyka pary bohaterów – dostrzeżenie konfliktu postaw: słabości Makbeta (lęk, niepewność, niechęć do działania) i siły Lady Makbet (bezwzględność, konsekwencja w działaniu, spryt, skuteczność).

i popycha do działania. **Lady Makbet nie jest z pewnością delikatną, słabą i kruchą istotą. To zdecydowana, przebiegła i bezwzględna kobieta, która nie tylko sama jest gotowa popełnić zbrodnię, lecz także potrafi narzucić swoją wolę mężowi i pokierować jego czynami.**

Obrazy silnych kobiet można odnaleźć w utworach Adama Mickiewicza. W III części „Dziadów” będzie to pani Rollisonowa, matka chłopca uwięzionego przez Nowosilcowa. Kobieta spotyka się z przesładowcą i prosi o uwolnienie syna, mimo że doskonale wie, jakie mogą spaść na nią represje. Kiedy okazuje się, że Nowosilcow ją okłamał, przychodzi ponownie, aby wobec innych zaświadczyć o okrucieństwie Senatora. **Choć pani Rollison to schorowana, niewidoma kobieta, ma siłę, by odważnie walczyć o sprawiedliwość i mówić prawdę. Źródłem jej siły jest miłość do syna.**

Silna jest również Helena Stawska, bohaterka „Lalki” – powieści Bolesława Prusa. Świat, w którym żyje Stawska, nie jest przychylny kobietom, zwłaszcza samotnym. Pani Helena opiekuje się starą matką i małą córeczką. Musi zapewnić im byt. Nie może liczyć na niczyją pomoc. Aby zdobyć fundusze na utrzymanie rodziny, udziela lekcji muzyki, ale jej dochody są bardzo skromne. Jej uroda budzi zazdrość innych. Baronowa Krzeszowska nie tylko rozsiewa plotki o złym prowadzeniu się Stawskiej, lecz także oskarża ją o kradzież. Z pomówieniami Helena musi sobie poradzić. **I radzi sobie doskonale. Dzielnie walczy z trudami życia. Siłę i hart ducha dają jej przede wszystkim miłość do dziecka i poczucie obowiązku wobec matki.**

W kinematografii XX wieku można również znaleźć wiele portretów niezwykłych kobiet – zdecydowanych i samodzielnych. Bardzo ciekawą postacią jest Agnieszka, bohaterka filmu Andrzeja Wajdy „Człowiek z marmuru”. To studentka szkoły filmowej, która przygotowuje swój dyplomowy obraz o przodowniku pracy Mateuszu Birkucie. Początkowo wie o nim niewiele. Musi dotrzeć do ludzi, którzy go znali, nakłonić ich do mówienia. A nie jest to łatwe, bo w latach siedemdziesiątych wciąż niechętnie wspomniano czasy stalinizmu. Agnieszka z determinacją walczy o prawdę. Wymaga to wiele wysiłku, także fizycznego.

Argument 1.
potwierdzający siłę kobiety oraz jej wpływ na działania innych.

Przywołanie w związku z postawioną tezą kontekstu literackiego:
III cz. Dziadów Adama Mickiewicza. Przykład pokazujący determinację matki próbującej ocalić ukochanego syna.

Argument 2.
dowodzący tezy.

Odwołanie do kolejnego utworu literackiego – zgodna z tezą charakterystyka bohaterki powieści Bolesława Prusa. Heroiczna postawa samotnej kobiety walczącej z przeciwnościami losu.

Argument 3.
potwierdzający tezę.

Przywołanie pozaliterackiego tekstu kultury – portret niezwykłej bohaterki filmu Andrzeja Wajdy, Agnieszki, z determinacją dążącej do celu.

Dziewczyna pracuje w ciężkich warunkach: śpi w montażowni, często nie dojada, cały swój dobytek nosi w worku. Niejednokrotnie sama musi dźwigać ciężką kamerę, żeby nakręcić ciekawy materiał. Jest buntowniczką. Świetnie radzi sobie z ekipą, która słucha jej nie zawsze elegancko formułowanych poleceń. Największą barierą okazuje się przekonanie decydentów do pokazania filmu o Birkucie. Lata pięćdziesiąte są wciąż wstydlivym tematem, nikt nie chce wracać do niechlubnej przeszłości. Gdy dziewczyna otrzymuje polecenie oddania sprzętu i zaprzestania pracy nad tematem, nie poddaje się. Wspierana przez ojca, dalej szuka prawdy, by pokazać ją światu, choć ceną może być nieotrzymanie dyplomu. Agnieszka walczy uparcie i wytrwale do końca. **Na taki wysiłek może się zdobyć tylko osoba prawdziwie silna, zdeterminowana, przekonana o słuszności podjętych działań.**

Przywołane przykłady literackie i filmowe dowodzą, że kobiety trudno nazwać istotami słabymi. Mogą wydawać się delikatne i kruche, ale w rzeczywistości są zdecydowane, konsekwentne, wytrzymale (Helena Stawska, pani Rollison). W trudnych sytuacjach potrafią stawić czoło przeciwnościom losu i osiągnąć wytyczony cel (Agnieszka). Często ich odporność na trudności jest większa niż u mężczyzn (Lady Makbet). I nie należy się temu dziwić. Natura zdecydowała przecież, że to kobiety przekazują życie i przygotowują do jego trudów (przynajmniej na początku). Muszą więc być odporne na ból, rozsądne, dzielne, zorganizowane, wytrwale, stanowcze, zdeterminowane. Krótko mówiąc – muszą być silne. I takie właśnie są.

Argument 4.
uzasadniający przyjęte stanowisko.

Zakończenie: podsumowanie wyводу – sformułowanie wniosków wynikających z argumentacji i potwierdzenie tezy przyjętej we wstępie.

Refleksja wartościująca – wyrażenie własnego zdania na temat siły kobiet – potwierdzenie słuszności rozważań zawartych w rozprawce.

Zasady oceniania rozprawki

Za napisanie wypracowania możesz otrzymać maksymalnie 50 punktów:

- **sformułowanie stanowiska** (w postaci tezy lub hipotezy) – 6 pkt;
- **uzasadnienie stanowiska** (poprzez przywołanie argumentów i przykładów) – 18 pkt;
- **poprawność rzeczowa** – 4 pkt;
- **kompozycja** – 6 pkt;
- **spójność lokalna** (logiczno-gramatyczna między akapitami i w akapitach) – 2 pkt;
- **styl tekstu** (dobór środków językowych) – 4 pkt;
- **poprawność językowa** (składnia, słownictwo, frazeologia, fleksja) – 6 pkt;
- **poprawność zapisu** (ortografia i interpunkcja) – 4 pkt.

Przykład 2

Czy zadaniem człowieka jest spełnianie własnych pragnień, czy służba innym? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do podanego fragmentu *Dżumy* Alberta Camusa oraz do innych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Albert Camus

Dżuma

Ciekawe wypadki, które są tematem tej kroniki, zaszły w 194. r. w Oranie.

[...] zdawało się, że epidemia się cofa, i w ciągu kilku dni zanotowano tylko dwanaście zgonów. Potem nagle skoczyła w górę jak strzała. W dniu, kiedy liczba zmarłych doszła znowu do trzydziestu, Bernard Rieux czytał oficjalną depeszę [...]. Depesza oznajmiała: „Ogłoście stan dżumy. Zamknijcie miasto”. [...]

W trzy tygodnie po zamknięciu bram Rieux, wychodząc ze szpitala, spotkał młodego człowieka, który czekał na niego. [...]

– Byłem u pana przed tą całą historią – mówił tamten – prosić o informacje na temat życia Arabów. Nazywam się Raymond Rambert.

– Ach, tak – rzekł Rieux. – Proszę, ma pan teraz piękny temat do reportażu.

Rambert był zdenerwowany. Powiedział, że nie o to chodzi i że przyszedł prosić doktora Rieux o pomoc. [...]

Gdy szli wzdłuż spadzistych ulic, pomiędzy niebieskimi, żółtymi i fioletowymi ścianami mauretańskich domów, Rambert mówił z wielkim wzburzeniem. Zostawił żonę w Paryżu. Prawdę mówiąc, nie jest to żona, ale to wychodzi na jedno. Telegrafował do niej zaraz po zamknięciu miasta. Myślał z początku, że to wypadki przejściowe i próbował tylko porozumieć się z nią. Koledzy z Oranu powiedzieli Rambertowi, że nie mogą mu pomóc, poczta go odpawiła, jakiś sekretarz z prefektury roześmiał mu się w nos. Po dwóch godzinach czekania

Pytanie wskazujące problem do rozstrzygnięcia.

Zadanie do wykonania.

Wskazanie obowiązkowego utworu oraz określenie charakteru i liczby innych tekstów, do których należy się odwołać w wypracowaniu.

Informacja o wymaganej objętości rozprawki.

w ogonku musiał się wreszcie zgodzić na telegram, w którym napisał: „Wszystko w porządku. Do zobaczenia”.

Ale rano przyszło mu na myśl, że w końcu nie wie, jak długo może to potrwać. Postanowił wyjechać. Ponieważ miał rekomendacje (jego zawód daje ułatwienia), mógł dostać się do gabinetu dyrektora prefektury, któremu powiedział, że nic go z Oranem nie łączy, że nie jego rzeczą jest tu zostać, że znalazł się w mieście przypadkiem i że byłoby słuszne, gdyby pozwolono mu wyjechać, nawet jeśli po opuszczeniu miasta musiałby odbyć kwarantannę. Dyrektor odparł, że rozumie to bardzo dobrze, nie może jednak robić wyjątków, że zobaczy. [...]

– To idiotyczne, doktorze, rozumie pan. Nie przyszedłem na świat, by pisać reportaże. Ale może przyszedłem na świat, żeby żyć z kobietą. Czy to nie jest naturalne?

Rieux powiedział, że w każdym razie wydaje mu się to rozsądne. [...]

– Rzecz w tym – rzekł nagle Rambert – że ona i ja spotkaliśmy się niedawno i rozumiemy się dobrze. [...]

– Chciałbym tylko pana zapytać, czy nie mógłby mi pan wydać zaświadczenia, które by stwierdzało, że nie mam tej przekłetej choroby. Myślę, że mogłoby mi się przydać. [...]

– Niech pan będzie pewien, że pojmuję – rzekł wreszcie Rieux – ale nie rozumuje pan dobrze. Nie mogę panu dać tego zaświadczenia, ponieważ nie wiem, czy ma pan tę chorobę, czy nie, a nawet gdybym wiedział, nie mogę zaświadczyć, czy pomiędzy chwilą, gdy wszedł pan do mojego gabinetu, i chwilą, kiedy wszedł pan do prefektury, nie zostanie pan zarażony. [...] Głupia historia, wiem o tym dobrze, ale dotyczy nas wszystkich. I nie sposób brać jej inaczej. [...]

– Nie, to pana dotyczy – powiedział Rambert z nagłym wybuchem. – Zwróciłem się do pana, ponieważ powiedziano mi, że pański udział w decyzjach jest znaczny. Pomyślałem więc, że przynajmniej w jednym wypadku mógłby pan uwolnić od tego, co pan narzucił. Ale to panu obojętne. Nie wziął pan pod uwagę tych, co zostali rozłączeni.

Rieux przyznał, że w pewnym sensie to prawda, nie chciał ich brać pod uwagę.

– Ach, widzę – rzekł Rambert – zacznie pan mówić o służbie dla ogółu. Ale na dobro publiczne składa się szczęście każdego z nas. [...]

– Cóż – powiedział doktor, który jak gdyby ocknął się z zamyślenia – jest to i jest co innego. Nie trzeba sądzić. [...] Po prostu moje funkcje zabraniają mi pewnych rzeczy. [...]

Pchnęli oszklone drzwi. Była to ogromna sala o szczelnie zamkniętych oknach mimo pory roku [...]. Ze wszystkich stron wznosiły się głuche albo przenikliwe jęki, składające się na monotonną skargę. [...] Rambert poczuł się nieswojo w okropnym upale tej sali i z trudem rozpoznał Rieux pochylonego nad jednym z jęczących kształtów. Doktor nacinał pachwinę chorego, który leżał rozkrzyżowany; trzymali go dwaj pielęgniarze stojący po obu stronach łóżka. [...]

Rieux odwrócił się. Na widok dziennikarza zmrużył oczy pod maską.

– Co pan tu robi? – zapytał. – Powinien pan być gdzie indziej. [...]

– Chciałbym z panem porozmawiać – powiedział Rambert. [...] Doktorze [...] nie wyjeżdżam i chcę zostać z wami. [...]

– A ona? – zapytał Rieux głuchym głosem.

Rambert powiedział, że się nad tym zastanawiał, że nadal wierzy w to, w co wierzył, ale byłoby mu wstyd, gdyby wyjechał. Przeszkodziłoby mu to kochać kobietę, którą zostawił. Ale Rieux wyprostował się i rzekł pewnym głosem, że to głupie i że nie ma wstydu w wyborze szczęścia.

– Tak – powiedział Rambert – ale może być wstyd, że człowiek jest sam szczęśliwy. [...] Wiecie o tym zresztą dobrze! W przeciwnym razie co robiliście w tym szpitalu? Czy dokonaliście więc wyboru i wyrzekliście się szczęścia? [...]

Tylko Rieux odwrócił się w jego stronę. Podniósł się z trudem.

– Niech mi pan wybaczy – powiedział – ale nie wiem. Niech pan zostanie z nami, jeśli pan chce.

Przykładowa rozprawka z tezą

Człowiek od zawsze zadaje sobie pytania: W jaki sposób mam żyć? Co jest moim zadaniem w życiu? Odpowiedzi bywają różne. Jedni sądzą, że człowiek powinien się skupić na sobie, realizować swoje pragnienia, niekoniecznie licząc się z potrzebami innych. Tak uważali epikurejczycy (np. Arystyp), podobne poglądy głosił Fryderyk Nietzsche. Inni podkreślają, że istotą człowieczeństwa jest umiejętność poświęcania się, stawiania dobra drugiej osoby ponad własnym. To postawa zgodna z filozofią chrześcijańską. Trwająca od wieków dyskusja świadczy o tym, że człowiek często staje przed dylematem – ja czy inni. I musi dokonać wyboru. Literatura odzwierciedla trudy takich rozstrzygnięć, stara się wesprzeć czytelników w ich zmaganiach.

Uważam, że zadaniem człowieka jest przede wszystkim służba innym, a nie – zaspokajanie własnych potrzeb. Przekonuję o tym wybory bohaterów literackich różnych epok.

W przytoczonym fragmencie „Dżumy” młody człowiek musi zdecydować, co jest dla niego ważniejsze: dobro własne czy innych. Dziennikarz przyjeżdża do Oranu, aby napisać artykuł na temat warunków życia Arabów. Niespodziewanie zaskakuje go epidemia. Rambert pragnie wieść zwykłe, szczęśliwe życie z kobietą, którą kocha. Tymczasem wirus dżumy sprawia, że nie tylko nie może do niej powrócić, ale nawet grozi mu śmierć. I nie potrafi się z tym pogodzić. Podczas spotkania z doktorem Rieux tłumaczy, że zadaniem człowieka jest przede wszystkim żyć („Nie przyszedłem na świat, by pisać reportaże. Ale może przyszedłem na świat, żeby żyć z kobietą”). Nie czuje związku z mieszkańcami Oranu i nie uważa, że powinien się dla nich poświęcać („Ach, widzę – rzekł Rambert – zacznie pan mówić o służbie dla ogółu. Ale na dobro publiczne składa się szczęście każdego z nas”). Nie potrafi spokojnie przyjąć twardej postawy doktora, zarzuca mu brak zrozumienia i bezduszość.

Zmiana w postawie bohatera dokonuje się pod wpływem kontaktu z chorymi. Podczas wizyty w szpitalu widzi ich straszne cierpienie („Ze wszystkich stron wznosiły się

Wstęp: wprowadzenie do tematu – ogólna refleksja dotycząca problemu. Odwieczny dylemat człowieka – ja czy inni. Przywołanie kontekstu filozoficznego.

Postawienie tezy – sformułowanie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie zadane w temacie.

Zapowiedź dalszych rozważań – wskazanie materiału, do którego autor będzie się odwoływał w dalszej części pracy.

Funkcjonalna analiza załączonego fragmentu powieści – dostrzeżenie zmiany w postawie bohatera po osobistym zetknięciu się z chorymi na dżumę. Podkreślenie trudu, z jakim Rambert dokonuje wyboru.

głuche albo przenikliwe języ”). Pacjentom towarzyszą ludzie, którzy ryzykują własnym życiem, by pomagać potrzebującym. Rambert uznaje, że nie może myśleć tylko o sobie, i decyduje się zostać w Oranie. Rozumie, że wprawdzie ma prawo walczyć o swoje szczęście, ale może zrobić znacznie więcej, niosąc pomoc zadziwionym. Skupienie się na sobie w obliczu cierpienia innych przynosi wstyd, a nie radość. **Rambert po długich wahaniach uznaje, że większą wartością jest służba innym niż własne bezpieczeństwo.**

Ze szczęścia osobistego rezygnuje też Mickiewiczowski Konrad. W Prologu do III części „Dziadów” następuje symboliczna przemiana bohatera: **nieszczęśliwy kochanek Gustaw zmienia się w Konrada, który już nie dba o własne zbawienie, ale walczy o dobro ludzkości.** Poeta bluźni, rzucając wyzwanie Bogu, któremu zarzuca obojętność na niesprawiedliwe cierpienie narodu polskiego. Postawa Konrada wynika wprawdzie z pychy, przekonania o swojej mocy i wyjątkowości, ale tę wyjątkowość polski Prometeusz chce wykorzystać dla dobra innych, a nie dla zaspokojenia własnych pragnień. Nie znamy losów Konrada, wydaje się jednak, że jego oddanie narodowi przyniesie dobry skutek. Może tajemniczy wskrzesiciel ojczyzny ukryty pod imieniem „czterdzieści i cztery” z wizji Księdza Piotra to właśnie Konrad...

Altruistą rezygnującym z osobistego szczęścia zostaje Tomasz Judym z powieści „Ludzie bezdomni” Stefana Żeromskiego. Bohater w dzieciństwie doświadczył głębokiej nędzy, dlatego jako lekarz postanawia poprawić los najuboższych. Nie jest to łatwe, również ze względu na opór jego własnego środowiska lekarskiego, otaczający go brak zrozumienia. W pewnej chwili na jego drodze staje Joanna, młoda nauczycielka równie idealistycznie nastawiona do świata. Wydaje się, że razem mogą naprawiać świat. Ale Judym zna siebie. Wie, że wygodna stabilizacja mogłaby sprawić, że opuściłby potrzebujących i zapomniał o ideałach. Świadomość własnych słabości skłania go do złożenia największej ofiary – odrzucenia miłości w imię pracy dla innych. Wybór ten skazuje go na samotność, ale jednocześnie pozwala zachować szacunek dla samego siebie.

Argument potwierdzający słuszność tezy – niemożność myślenia o osobistym szczęściu w obliczu cierpienia innych.

Przywołanie innego tekstu kultury – lektury z gwiazdką. Wybór głównego bohatera III cz. *Dziadów* zinterpretowany pod kątem tezy.

Argument uzasadniający tezę – postawienie dobra narodu ponad dobro własne.

Odwwołanie się do kolejnego tekstu kultury – *Ludzi bezdomnych* Stefana Żeromskiego. Zgodna z tezą interpretacja losów Tomasza Judyma.

Argument uzasadniający przyjęte stanowisko – rezygnacja z własnego szczęścia na rzecz pracy dla innych.

Rambert, Konrad, Judym to ludzie wyjątkowi, bohaterowie, których cenię i podziwiam. **Ich losy dowodzą, że każdy człowiek pragnie indywidualnego szczęścia, ale kiedy osoba myśląca, wartościowa i wrażliwa stanie przed wyborem: dobro własne czy dobro drugiego człowieka, wybierze służbę innym.** I taką postawę uważam za słuszną – można przeżyć życie, skupiając się na realizowaniu własnych potrzeb, ale dbanie wyłącznie o swoje szczęście nie przyniesie ani prawdziwych korzyści, ani satysfakcji. Choć wydaje się, że tak trudne dylematy rozstrzyga się tylko w sytuacjach wyjątkowych (wojny, epidemie), w rzeczywistości każdy z nas niemal codziennie podejmuje podobne decyzje. Może nie są one tak spektakularne, nie dotyczą spraw wielkich, ale zawsze, gdy potrafimy zwyciężyć własny egoizm, by pomóc innym, potwierdzamy nasze człowieczeństwo.

Zakończenie: podsumowanie – sformułowanie wniosków i potwierdzenie tezy przyjętej we wstępie. Refleksja własna.

Spójność lokalna w rozprawce

Jednym z kryteriów oceny wypracowania jest **spójność lokalna**. Polega ona na zachowaniu logiczno-gramatycznego związku pomiędzy zdaniami w poszczególnych akapitach oraz pomiędzy kolejnymi akapitami. Przyjrzyj się, jak uzyskano ją w powyższej rozprawce.

- Przeczytaj jeszcze raz wypracowanie. Zauważ, że **każdy akapit zawiera jedną zasadniczą myśl**. Na przykład w akapicie pierwszym można wskazać następującą główną: każdy człowiek musi dokonać wyboru wartości, którymi będzie się kierował w życiu, a trudy takiego wyboru ilustruje literatura.
- Zwróć uwagę, że kolejne zdania w akapicie pierwszym łączą się ze sobą tematycznie – dotyczą tego samego tematu: wskazują na konieczność odpowiedzi na pytanie zadane w poleceniu. Każde zdanie łączy się z wypowiedzeniem poprzednim. Niektóre łączą się także z innymi zdaniami akapitu, np. zdanie trzecie z piątym, pierwsze z siódmym.
- Można stwierdzić, że **akapit pierwszy jest również spójny pod względem formalnym**. Nietrudno wskazać w nim wyrazy i sformułowania wiążące kolejne zdania ze sobą, ujawniające związek tematyczny między wypowiedzeniami, np.
 1. Człowiek od zawsze zadaje sobie pytania [...]. Odpowiedzi bywają różne.
 2. Jedni sądzą, że człowiek powinien się skupić na sobie. Inni podkreślają, że istotą człowieczeństwa jest umiejętność poświęcania się [...].
 3. Trwająca od wieków dyskusja świadczy o tym, że człowiek często staje przed dylematem – ja czy inni. I musi dokonać wyboru. Literatura odzwierciedla trudy takich rozstrzygnięć, stara się wesprzeć czytelników w ich zmaganiach.

Przykład 3

Czy starość może być piękna? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do podanego fragmentu *Granicy* Zofii Nałkowskiej oraz do innych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Zofia Nałkowska

Granica

Dla pani Cecylii starość była rzeczą najdziwniejszą, jaka się może przytrafić. Młodość stanowiła jej najdawniejsze przyzwyczajenie. To niedbałe codzienne szczęście wydawało się nieodjęte, było stanem naturalnym, jedynym właściwym czasem życia. Starość istniała i dawniej, ale gdzieś daleko, należała do innych ludzi, była cudza, skazana na rychłe przeminienie i śmierć. Niepodobieństwem było teraz na to przystać. Przez całe życie oczekiwała jakiejś zmiany, z dnia na dzień liczyła, że wreszcie wszystko się wyjaśni, usprawiedliwi, nabierze sensu, że coś się wreszcie okaże. Całe jej życie było ustawicznym zamiarem, ambitnym projektem, niecierpliwym, gniewnym wyczekiwaniem. Wszystkie te rzeczy niepozamykane, niedokonane, musiały prowadzić do jakiegoś wniosku, coś definitywnego spowodować. Starość była procesem rozpadania się tych złudzeń.

Wydawało się niemożliwością, aby to miało być wszystko. A jednak to było wszystko.

Z powodu ustawicznego od lat niezdrowia, kataru płuc, powiększenia wątroby, niepokojów serca, pani Cecylia zawsze sobie projektowała, że kiedyś, jak się wreszcie ułożą interesy, „weźmie się do siebie”, odbędzie porządną kurację, wyjedzie do jakichś zagranicznych wód albo do sanatorium. Wówczas zacznie nowe, normalne życie. Wszystkie ważne osobiste sprawy odkładała sobie do tego czasu, liczyła na to jak na rzecz niewątpliwą. Tymczasem nic takiego nie nastąpiło. Przeciwnie, zaczęły się choroby zupełnie nowe, bezsenność, ataki duszności, bóle we wszystkich stawach. Na wąskich, normalnych dotąd palcach porobiły się guzy i skrzywienia,

Polecenie nakazujące rozważenie problemu.

Zadanie do wykonania.

Wskazanie obowiązkowego utworu, który posłuży do argumentacji. Określenie liczby i charakteru innych tekstów, które należy przywołać dla uzasadnienia stanowiska.

Informacja o minimalnej objętości pracy.

nogi były bezwładne prawie do kolan i każdy paznokieć rwał i bolał na swój własny sposób. Pani Cecylia zaczęła chodzić z jedną laską, później z dwiema, nie mogąc zrozumieć, że coś podobnego ją właśnie spotyka. Nadeszły dni, że nie była w stanie wcale się podnieść. Leżała w łóżku, rozmyślając o tym wszystkim i nie mogąc się temu dość nadziwić. Z największym wysiłkiem, z trudnością niezmierną robiła to mozolne odkrycie, że właściwie nic już ją nie czeka, że się już nic nie stanie. Że jedyna rzecz, jaką jeszcze musi wykonać, to jest umrzeć.

Zofia Nałkowska, *Granica*, Warszawa 1982.

Przykładowa rozprawka z hipotezą

Współczesny świat stawia na młodość. Wystarczy przejrzeć oferty pracy – jednym z najczęściej powtarzających się oczekiwań pracodawcy rekrutującego pracowników jest młody wiek. Telewizja pokazuje głównie ludzi młodych – radosnych i szczęśliwych, pięknych, żyjących aktywnie i odnoszących sukcesy. Starość jest postrzegana zupełnie inaczej – jako nieatrakcyjna i wstydliva. Niechętnie się ją pokazuje, rzadko się o niej mówi i myśli.

Wydaje mi się, że starość nie może być piękna – ludzie starają się opóźnić jej nadejście, a gdy nadchodzi, nie traktują jej jako wartościowego etapu w swoim życiu.

Takie stanowisko potwierdza historia Cecylii Kolichowskiej, bohaterki powieści Zofii Nałkowskiej. Pani Kolichowska w młodości nie zastanawiała się głębiej nad swoim życiem. To, co jej się przytrafiało, było naturalną kolejną rzeczą, ale też preludium do czegoś niezwykłego, ważnego, co dopiero nadejdzie („Przez całe życie oczekiwała jakiejś zmiany, z dnia na dzień liczyła, że wszystko się wyjaśni, usprawiedliwi, nabierze sensu, że coś się wreszcie okaże”). Zdawała sobie sprawę, że obok niej żyją starzy ludzie, ale ich problemy nie dotyczyły jej, młodej kobiety. Dlatego, kiedy zaczyna odczuwać skutki upływu czasu, jej pierwszą reakcją jest zdumienie („Dla pani Cecylii starość była rzeczą najdziwniejszą, jaka się może przytrafić”). Bohaterka odkrywa, że podlega takim samym ograniczeniom, jak inni. Uświadamia sobie, że nie zdąży już zrealizować wciąż odkładanych

Wstęp: przywołanie kontekstu społecznego i wprowadzenie do tematu – zarysowanie tła problemu poprzez odwołanie się do doświadczeń związanych z codziennością. Starość tematem tabu.

Postawienie hipotezy – zajęcie stanowiska wobec problemu.

Funkcjonalna analiza załączonego fragmentu powieści – charakterystyka bohaterki niepokodzonej ze swym wiekiem, z postępującym zniedołężnieniem, zgorzkniałej z powodu niezrealizowanych planów życiowych.

planów. Dostrzega, że właściwie zmarnowała swoje życie i nie przygotowała się odpowiednio na jego zakończenie.

Cecylia jest przekonana, że starość jest niesprawiedliwością, a fizyczne dolegliwości tylko tę niesprawiedliwość potęgują. Niesprawiedliwa jest brzydota ciała („Na wąskich, normalnych dotąd palcach porobiły się guzy i skrzywienia”), niesprawiedliwie dotyka ją ból („nogi były bezwładne prawie do kolan i każdy paznokieć rwał i bolał na swój własny sposób”). Starość pani Cecylii z pewnością nie jest piękna, bo czyni z niej osobę zniedołężniałą, zgorzkniałą i nieszczęśliwą, mającą poczucie życiowego niespełnienia.

Zupełnie inny obraz starości prezentuje Adam Mickiewicz w „Panu Tadeuszu”. Starsi ludzie cieszą się w Soplicowie dużym poważaniem, są podziwiani i szanowani. Sędzia, Wojski, Podkomorzy odgrywają istotną rolę w soplicowskiej wspólnocie – z racji wieku i doświadczenia są prawdziwymi znawcami i strażnikami szlacheckiej etykiety. Pilnują, aby wszystkie czynności odbywały się z poszanowaniem określonego ceremoniału. Dbają o zachowanie dawnych zwyczajów i tradycji. Są prawdziwymi autorytetami, zwłaszcza wśród młodzieży. Wszyscy z uwagą słuchają Sędziego „ważnej nauki o grzeczności”, refleksji Podkomorzego na temat mody czy opowieści Wojskiego o łowach. Seniorzy są traktowani zawsze z należytym szacunkiem – zajmują najważniejsze miejsca przy stole, idą w pierwszej parze w czasie przechadzki.

Losy bohaterów „Pana Tadeusza” dowodzą, że starość nie musi być ciężarem czy karą. To taki okres, w którym człowiek korzysta ze zdobytych doświadczeń, stanowi podporę dla innych, cieszy się powszechnym szacunkiem i czuje się potrzebny. Bohaterowie Mickiewicza są ludźmi szczęśliwymi i spełnionymi, bo dobrze wykorzystali swoje życie i po latach odbierają za to nagrodę.

O starości pisał także Bolesław Prus. W „Lalce” ukazał wielu bohaterów w podeszłym wieku. Na przykład Tomasz Łęcki to podstarzały arystokrata, który stracił majątek, ale nie potrafi zmienić dawnych przyzwyczajzeń i wciąż żyje rozrzutnie. Popada w długi, pożycza pieniądze na wysoki procent, w końcu jest zmuszony przyjąć pomoc od Wokulskiego. Powierza mu resztki swojej fortuny, ale zupełnie nie

Argument za twierdzeniem, że starość nie może być piękna.

Odwwołanie się do innego tekstu kultury – Pana Tadeusza Adama Mickiewicza. Starość w epopei ukazana jako źródło mądrości życiowej, z której korzystają młodzi.

Kontrargument – starość wartościowym etapem w życiu człowieka.

Sformułowanie wniosku cząstkowego – podsumowanie dotychczasowych rozważań. Pokazanie związku między odpowiedzialnym i mądrym życiem a pogodną i akceptowaną starością.

Przywołanie kolejnego tekstu kultury – powieści *Lalka* Bolesława Prusa. Odwołująca się do hipotezy interpretacji losów Tomasza Łęckiego.

rozumie, że dywidendy, które otrzymuje od kupca, nie wynikają z rachunku ekonomicznego – są w rzeczywistości prezentem mającym na celu zdobycie Izabeli. Starość Łęckiego jest smutna, choć on sam może tego tak nie odczuwać. Jego życiowa nieporadność, a jednocześnie przekonanie, że ratuje swój nieszczęśliwy kraj, czynią go śmiesznym i żalonym.

Zupełnie inaczej przeżywa swoją starość arystokratka prezesowa Zasławska. W młodości zrezygnowała z wielkiej miłości z powodu różnic społecznych. Z czasem odkryła, że był to życiowy błąd. Świadoma, że nie można zrezygnować ze szczęścia, próbuje pomóc Wokulskiemu w zdobyciu serca Izabeli. Doświadczenie życiowe i wrażliwość na niedolę innych skłaniają Zasławską do działalności dobroczynnej. Prezesowa pomaga chłopom, tworząc im w swoich majątkach godne warunki życia i szanując ich pracę. Starość Zasławskiej jest piękna, bo starsza pani potrafi mądrze korzystać z doświadczeń – wie, co jest w życiu ważne, i umie z tej wiedzy zrobić właściwy użytek.

Przywołane przykłady pokazują, że trudno jednoznacznie zdecydować, czy starość może być piękna. Przeglądając się postaciami starych ludzi, analizując przyczyny i skutki ich postępowania, **dochodzę jednak do wniosku, że każdy człowiek może ją taką uczynić**. Gdyby Cecylia Kolichowska nie odkładała wszystkiego na później, zaczęła realizować swoje plany i cieszyć się życiem, to nawet słabość fizyczna nie uczyniłaby jej nieszczęśliwą i zgorzkniałą. Gdyby Tomasz Łęcki zrozumiał, że nie można żyć ponad stan, i zabrał się uczciwie do pracy, może udałoby mu się zyskać szacunek innych, a jego starość wyglądałaby inaczej.

Ci, którzy odpowiedzialnie traktują życie, dobrze spełniają swoje obowiązki, wyciągają wnioski z popełnianych błędów, starość przyjmują jako dar i cieszą się zasłużonym szacunkiem oraz poważaniem. Świadczą o tym historie bohaterów „Pana Tadeusza” i losy prezesowej Zasławskiej. Potwierdzają to też historie biblijne, w których mądrzy i prawi bohaterowie dożywają sędziwego wieku i traktują go jako nagrodę od Boga. Myślę, że starość jest tak samo ważna, jak każdy inny okres w życiu człowieka, tylko trzeba się do niej dobrze przygotować.

Argument potwierdzający, że starość bywa smutna i żalosa.

Historia prezesowej Zasławskiej – kolejnej bohaterki powieści Prusa.

Kontrargument na rzecz twierdzenia, że starość może być piękna.

Zakończenie: rozstrzygnięcie hipotezy postawionej we wstępie i sformułowanie tezy (przeciwnej do hipotezy) oraz jej uzasadnienie.

Zestaw 1

Czym dla człowieka jest dom? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do podanego fragmentu *Hanemanna* Stefana Chwina oraz do innych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Stefan Chwin

Hanemann

Ojciec szedł więc z coraz większą pewnością, że wreszcie trafili na miejsce i patrząc to w prawo – na białe pola lotniska z ciemną linią sosnowego lasu w Brzeźnie, to w lewo – na lipy Pelonker-Strasse, za którymi ciągnęły się łagodne bukowe wzgórza, mówił do Mamy, że może warto zatrzymać się tu na dłużej, a może na zawsze – nie, tego jeszcze nie powiedział, bo wołał, by czas, który mieli przed sobą, pozostał otwartą obietnicą. A ja szedłem z nimi, uśpiony, pod sercem Mamy, głową w dół, z piąstką pod brodą i stopami śmiesznie zwiniętymi ku sobie, w cieplej zatoce wód, opleciony żyłkami, które łączyły mnie z jej ciałem. A skoro szedłem z nimi, Mama musiała przystawać raz po raz dla złapania oddechu, bo przecież wzniesienie, które nosiła pod płaszczem, wzniesienie, w którym kołysałem się w rytm jej kroków, było pewnie równie ciężkie jak brązowa walizka, którą Ojciec niósł w lewej ręce, prawą podtrzymując Mamę, żeby jej było łatwiej. [...]

A domy – porzucone przez tych, którzy odeszli, spłonęli, potonęli – jezdnie, podwórka, placiki z wielkim kasztanem pośrodku, gdzie śnieg był czysty, nienaruszony czymkolwiek śladem – wszystko to drzemało w ciszy mroźnego przedpołudnia. Dzielnica odślaniała nieśpiesznie swoje sekrety ukryte za grabowymi żywopłotami i szpalerami tui. W śródmieściu, przy dworcowej hali, z której nie zniknęły jeszcze tablice z czarnym napisem „Danzig”, zielone ciężarówki przebijały się przez ośnieżone gruzowisko, płosząc stada wron zajętych wydziobywaniem mięsa z zabitych koni, mężczyźni w sukienkach płaszczach i wojskowych kurtkach, z płóciennymi workami na ramieniu, z drewnianymi walizkami, z paczkami owiniętymi brezentem, snuli się wśród ocalałych domów, ale tu, na samym obrzeżu miasta [...], tu, poza głównym nurtem ulicy Grunwaldzkiej, którą co kilka minut przetaczały się w stronę Gdyni ciężkie wozy powiewające wyblakłą plandeką, konne zaprzęgi z kuchniami polowymi, czołgi z wieżyczką obróconą do tyłu i pancerzem zbryzganym wapnem, tu było wciąż jeszcze miejsce omijane przez potok ludzi ciągnących na zachód i Mama z Ojcem mogli wybierać dom, w którym miałem się urodzić.

[...] „Tu?” – pytał Ojciec, gdy minąwszy zakręt, a potem żelazne ogrodzenie wzdłuż szpaleru tui, stanęli przed następnym domem z lśniących cegiełek – czerwonych i oliwkowych. Mama nigdy nie zapomniała tamtej chwili. Dom wcale nie był najładniejszy, nie miał w sobie lekkości białych willi z oszkloną werandą, ale jego spadzisty, mocno osadzony na kamiennym gzymsie dach musiał pewnie wzbudzić zaufanie Ojca [...]. I jeszcze ta wieżyczka dostawiona do lewej ściany! [...]

[...] Drzwi z mosiężną tabliczką „E.A. Walmann” nie były zamknięte na klucz. Klamka obła, ze złotym odcieniem, zimna, gładka, miękko ugięła się pod dłońią, drzwi uchyliły się – Mama dobrze zapamiętała tamtą chwilę: w głębi ciemny przedpokój z zielonym linoleum na podłodze, błysnięcie dużego lustra, stojącego naprzeciw wejścia, lecz gdy Ojciec chciał przestąpić próg, Mama przytrzymała go za plecak – cóż to znów? w butach? Zsunął plecak i rozwiązał sznurowadła. Weszli do środka w skarpetach, zostawiając buty obok drzwi.

W mieszkaniu było zimno. Gdy w lustrze zobaczyli swoje przymglone odbicia, Ojciec powiedział półgłosem, jakby nie chciał obudzić kogoś, kto śpi za drzwiami: „Jak myślisz, ile tu może być pokoi?”. Mama poczuła się nieswojo na widok haków od dziecięcej huśtawki we framudze drzwi. Po prawej, zza mlecznych szybek, przenikało światło, więc pewnie musiały tam być drzwi do kuchni. [...]

Zaczęła wyjmować rzeczy z plecaka. Układała je powoli na stole nakrytym białą ceratą. Gruby sweter, jeszcze z powstania, narciarskie spodnie, które dał jej pan Z., gdy Ukraińcy wchodzili na Żoliborz, blaszany kubek od cioci Heli z Koszykowej, butelka z porcelanowym korkiem (resztką zimnej herbaty na dzień), dwie łyżki, nóż („Gerlach” – od siostr z Szymanowa), i koszula Ojca z UNRRY, płócienne prześcieradło, niebieska koszula nocna, którą zdążyła zabrać z Nowogrodzkiej, szare renety zawinięte w papier...

Lecz Ojciec odwrócił głowę, by nie patrzeć na to czułe, ostrożne układanie na stole rzeczy, które ocalały. Z piwnicy przyniósł trochę węgla w blaszanym pudle po kostkach „Maggi”, spod kredensu wyciągnął równo ułożony stos poźółklej „Völkischer Beobachter”¹, połamane sosnowe trzaski i podpalał. Huczało, ogień miał dobry cug. Mama, przykładając dłonie do rozgrzewających się kafli, coś zamruczała pod nosem, Ojciec pogłaskał ją po włosach, udając, że nie dosłyszał, uśmiechnięta, przymknęła oczy, chciał, żeby powtórzyła, ale tylko pokręciła głową. [...]

Nie mogli zasnąć. [...] Z fotografii, wiszącej przy drzwiach, patrzyły na nich dwie poważne dziewczynki w słomkowych kapeluszach, w sukienkach z marszczonego batystu, stojące na moło w Zoppot obok mężczyzny w mundurze pocztowca i młodej pani w plisowanej sukience z okrągłym kołnierzykiem. Ojciec wstał, ostrożnie zdjął zdjęcie z gwoźdźca, zdmuchnął pajęczynę z jaśniejszego prostokąta, który został na herbacianej tapecie, obejrzał odwrotną stronę z nadrukiem „Ballerstaedt. Photograph. Atelier” (przy nadruku był atramentowy dopisek „Juli 1938”) i włożył je do dolnej szuflady w orzechowej szafie, w której oprócz zeszytów zapisanych równym dziecięcym pismem leżał atlas świata Westermanna i przewiązany woskowanym sznurkiem plik pocztówek z Bawarii.

Dopiero gdy o północy Mama stanęła w wannie i Ojciec ciepłąką wodą umył jej plecy, a potem ostrożnie opłukał wypukły brzuch, w którym podrzemywałem z piąstką pod brodą, para stopiła gałązki mrozu na szybie okna i wszyscy poczuliśmy się trochę bardziej u siebie.

Stefan Chwin, *Hanemann*, Gdańsk 1996.

¹ „Völkischer Beobachter” (niem. ‘narodowy obserwator’) – czasopismo niemieckie wydawane w latach 1920–1944, organ prasowy NSDAP, symbol faszystowskiej propagandy.

KROK 1. CZYNNOŚCI WSTĘPNE

- Przeczytaj uważnie polecenie. Podkreśl zawarty w nim problem.
- Zapoznaj się z załączonym fragmentem powieści Stefana Chwina i zastanów się nad związkiem tekstu z problemem wskazanym w poleceniu.
- Określ, jakie znaczenie ma sformułowanie problemu w postaci pytania.
- Zastanów się, do jakich tekstów kultury możesz się odwołać, aby w pełni uzasadnić swoje stanowisko wobec problemu.

Przyjęcie metody interpretacyjnej

- Zanalizuj podany fragment powieści *Hanne-mann*. Określ czas i miejsce zdarzeń. Zwróć uwagę na przedstawioną sytuację oraz stosunek bohaterów do przestrzeni, w której się znaleźli.
- Pamiętaj, że przyjęte przez Ciebie stanowisko wobec problemu musi mieć postać **tezy** lub **hipotezy**. Twoim zadaniem będzie dowieść jej słuszności na podstawie przytoczonych **argumentów** i **przykładów**.
- Masz także obowiązek odwołać się w swojej rozprawce do **innych tekstów kultury** – mogą to być utwory literackie, filmy, spektakle teatralne, obrazy, rzeźby, a nawet dzieła muzyczne.
- Uważna lektura fragmentu powieści, wnikliwa analiza polecenia i świadomy, przemyślany wybór tekstów stanowiących **kontekst interpretacyjny** pozwolą nadać właściwy kierunek Twoim rozważaniom.

Wstępne rozpoznanie problemu

Ćwiczenie 1.

Wyjaśnij dosłowne i przenośne znaczenie słowa *dom*.

znaczenie dosłowne –

znaczenie przenośne –

Ćwiczenie 2.

Dlaczego bohaterowie powieści Stefana Chwina czuli się w opuszczonym domu obco? Kiedy poczuli się jak u siebie?

Ćwiczenie 3.

Sformułuj tezę (hipotezę) interpretacyjną.

KROK 2. INTERPRETACJA PROBLEMU

Analiza i interpretacja tekstu

Ćwiczenie 4.

a) Określ czas i miejsce przedstawionych zdarzeń.

b) Opisz sytuację, w której znaleźli się bohaterowie.

c) Jakie zachowania bohaterów świadczą o tym, że czuli się w nowym miejscu nieswojo?

d) Jaką funkcję pełnią w przestrzeni poniemieckiego domu przedmioty takie jak rodzinna fotografia czy haki po dziecięcej huśtawce?

Ćwiczenie 5.

a) Zapisz w punktach, w jaki sposób Mama i Tata próbowali oswoić nowe miejsce.

1.
2.
3.

b) Jaki nastrój wprowadzają fragmenty, w których jest mowa o cieple? Co symbolizuje scena rozniecania ognia?

Wykorzystanie kontekstów

Ćwiczenie 6.

Jaki jest stosunek wskazanych bohaterów literackich do przestrzeni domu? Uzupełnij tabelę. Możesz się odwołać także do samodzielnie wybranych tekstów kultury.

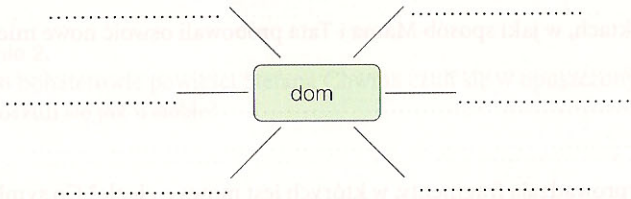
Problem	Dzieło	Bohater (bohaterowie)/ podmiot mówiący	Stosunek bohatera do przestrzeni domu
Czym dla człowieka jest dom?	Jan Kochanowski <i>Na dom w Czar- nolesie</i>	osoba mówiąca w utworze (utożsamiana z poetą)	
	Adam Mickiewicz <i>Pan Tadeusz</i>	Tadeusz	
	Aleksander Fredro <i>Zemsta</i>	Rejent Milczek, Cześnik Raptusiewicz	
	Stefan Żeromski <i>Ludzie bezdomni</i>	Tomasz Judym	

W tabeli znalazły się przykłady utworów literackich, które możesz wykorzystać w swojej rozprawce, aby potwierdzić słuszność przyjętej tezy. Pamiętaj, że masz możliwość przywołania poza literaturą także innego tekstu kultury, np. filmu, obrazu, spektaklu teatralnego.

Podsumowanie i sformułowanie wniosków

Ćwiczenie 7.

Zapisz sześć rzeczowników kojarzących się ze słowem *dom*.

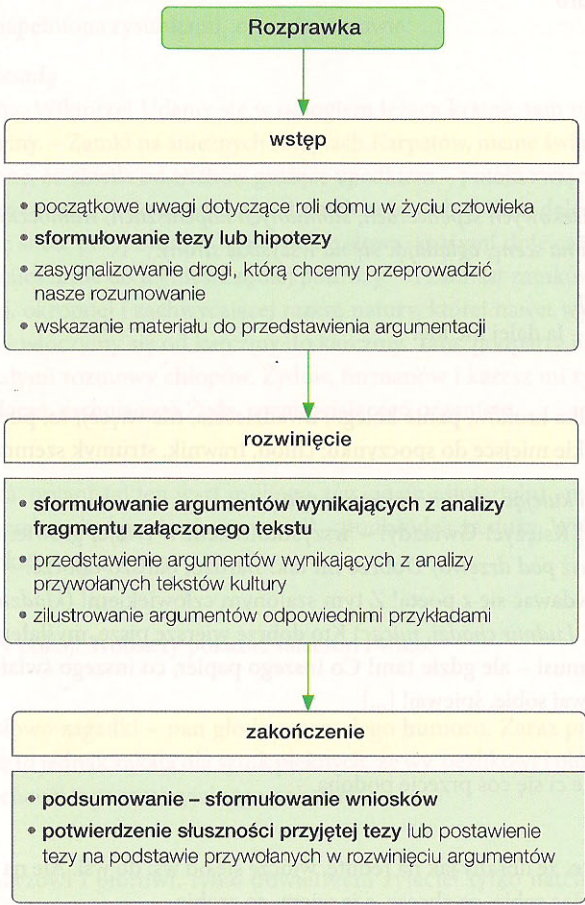
Podsumuj swoje rozważania i zastanów się, czy udało Ci się dowieść słuszności przyjętego na wstępie założenia.

KROK 3. KOMPOZYCJA WYPOWIEDZI

Planowanie wypracowania

Ćwiczenie 8.

a) Zadbaj o trójdzielną kompozycję swojej rozprawki. Przeczytaj, co powinno się znaleźć w każdej z trzech części.

b) Na podstawie wykonanych ćwiczeń napisz na kartce szczegółowy plan (konспект) swojej pracy. Odwołaj się do podanego fragmentu powieści Stefana Chwina. Uwzględnij konteksty interpretacyjne.

Czy sztuka i jej twórcy mają wpływ na naszą wiedzę o świecie? Rozważ problem i uzasadnij swoje stanowisko, odwołując się do podanego fragmentu *Pana Jowialskiego* Aleksandra Fredry i do innych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Aleksander Fredro

Pan Jowialski

akt I

Ogród.

scena 1

Ludmir, Wiktor.

Obadwa w dreliszkowych szpencerach, słomianych kapeluszach, tłumoczek na plecach. – Ludmir wchodzi na scenę, oglądając się na wszystkie strony.

Wiktor *za sceną*

Dokąd! dokąd! – Ja dalej nie idę.

Ludmir

Jeszcze tylko kilka kroków, panie kolego; dwadzieścia, nie więcej; tu, pod to drzewo. – Patrz, co za boskie miejsce do spoczynku: chłód, trawnik, strumyk szemrzący...

Wiktor *wchodzi kulejąc, z tłumoczkiem w rękę*

Chmury! Góry! Księżyc! Gwiazdy! – wszystko razem w twojej głowie. *(rzucając tłumoczek i kapelusz pod drzewo)* Dobrze mi tak! Bardzo, bardzo dobrze! – Po kiego diabła mnie było wdawać się z poetą! Z tym szalonym człowiekiem! *(kładzie się na ziemi koło tłumoczka, Ludmir chodzi, nucąc)* Kto dobrze wiersze pisze, myślałem, że i dobrze w głowie mieć musi – ale gdzie tam! Co inszego papier, co inszego świat. *(po krótkim milczeniu)* Śpiewaj sobie, śpiewaj! [...]

Ludmir

Chwała Bogu, że ci się coś przecie podoba.

Wiktor

Ale pewnie nie to, że ubrany jak na redutę, włożę się od wsi do wsi. Ale na rozum nigdy za późno, rób więc sobie, co chcesz, a ja wiem, co zrobię.

Ludmir

Na przykład? [...]

Wiktor

Koniec końców, wracam do mojego cichego pokoiku, do moich obrazów, do moich ołówków.

Ludmir *śpiewa*

Niemądry, kto wśród drogi
Z przestachu traci męstwo...

Wiktor

Powiedz mi, po co ja się włożę za tobą?

Ludmir

Twoja teka, napełniona rysunkami, za mnie odpowie.

Wiktor *z przesadą*

„Chodź ze mną, Wiktorze! Udamy się w odłogiem leżącą krainę, tam pierwotną naturę śledzić będziemy. – Zamki na śnieżnych szczytach Karpatów, nieme świadki przeszłości – skały zwieszone, co chwila od wieków grożące upadkiem – potoki rwące czarne świerki i kwieciste róże razem – do nowych dzieł natchną nas obu. Tam, dalecy świata...” Ale gdzie ja mogę sobie przypomnieć te wszystkie słowa, którymi dnie całe jak syrena [...] z Pełtewy nęciłeś mnie do tej nieszczęsnej podróży. – I zamiast zamków, skał, potoków, jakiejś dzikiej, okropnej i zachwycającej razem natury, której nawet wyobrażenia mieć nie mogłem – włożymy się od karczmy do karczmy. Tam, podparty na rękę, słuchasz godzinami całymi rozmowy chłopów, Żydów, furmanów i każesz mi rysować jakiegoś pijanego mularza, rachującego Żyda, rozprawiającego organistę.

Ludmir

Ach, organista, organista! ten wart milijona, ten cię unieśmiertelni – udał ci się doskonale! Tylko trzeba, abyś go trochę poprawił – podbródek za duży. Wyborny, wyborny organista! Pokaż no go.

Wiktor

Daj mi święty pokój! Wolisz ty pokazać salceson i wino.

Ludmir

Aha! otóż i słowo zagadki – pan głodny, pan złego humoru. Zaraz panu służyć będę. *(dostając)* Ale to jednak zakała dla sztuk pięknych, że wy, pęzlikowi i ołówkowi panowie, tak jesteście chciwi tego materyjalnego pokarmu.

Wiktor

A wy, kałamarzowi i piórowi, tylko powietrzem żyjecie! tylko natchnieniem muzy! Uderz więc w złoty bardon, wnieś pieśni wieszczę – niech kamyki tańczą, drzewa płaczą, a ja tymczasem jeść będę.

Czas jakiś milczenie.

Powiedz mi, mój kochany Ludmirze...

Ludmir

Oho! „kochany Ludmirze”. – Salceson skutkował.

Wiktor

Żart na stronę – powiedz mi, czego ty się dobrego spodziewasz w twoich brudnych karczmach? Czego ty szukasz między prostym ludem?

Ludmir

Prostego rozumu. [...]

Wiktor

Szkoda pióra!

Ludmir

Ach, kiedy też już zejdziemy z tych woskowanych posadzek, na których ciągle kręcimy się i kręcimy aż do nudzącego zawrotu głowy. – Znajdziesz, bądź pewny, między prostym ludem: rozsądek, dowcip, przenikliwość, przebiegłość, lecz inaczej wyrażone; może za ostro, ale za to i lepiej. Tam wszystko właściwe nosi nazwisko: kmotr zowie się kmotrem, a łotr łotrem; tam w każdym wyrazie jest myśl, dobra czy zła, ale jest. Nie tak jak w naszych salonach – kwiaty na kwiaty sypią, a dmuchniej, nie ma nic, zupełnie nic. Dlatego też i my autorowie wolemy trzymać się kwiecistych nicości – łatwiej stroić niż tworzyć.

Aleksander Fredro, *Pan Jowialski* [w:] tegoż, *Komedie. Wybór*, Warszawa 1972.

KROK 1. CZYNNOŚCI WSTĘPNE

- Przeczytaj uważnie polecenie. Podkreśl zawarty w nim problem.
- Zapoznaj się z załączonym fragmentem komedii Aleksandra Fredry i zastanów nad jego związkiem z problemem wskazanym w poleceniu. Zwróć uwagę na didaskalia.
- Określ, jakie znaczenie ma sformułowanie problemu w postaci pytania.
- Zastanów się, do jakich tekstów kultury możesz się odwołać, aby w pełni uzasadnić swoje stanowisko wobec problemu.

Przyjęcie metody interpretacyjnej

- Zanalizuj fragment komedii *Pan Jowialski*. Zwróć uwagę na sposób przedstawienia bohaterów i wypowiedziane przez nich kwestie. Ważne informacje odnajdziesz nie tylko w tekście głównym (dialogi), lecz także w didaskaliach.
- Uważna lektura fragmentu tekstu połączona z wcześniejszym określeniem problemu wymaga od Ciebie zajęcia stanowiska i rozważenia, jaka jest rola artysty i sztuki w poznawaniu otaczającej nas rzeczywistości.
- Pamiętaj, że problem zawarty w temacie (czy...) wymaga rozstrzygnięcia – udzielenia odpowiedzi twierdzącej, przeczącej albo jednocześnie i twierdzącej, i przeczącej.
- Wybrane przez Ciebie rozstrzygnięcie problemu musi mieć postać **tezy** lub **hipotezy**. Twoim zadaniem będzie dowiesć jej słuszności na podstawie **argumentów** i **przykładów**.
- Zastanów się nad wyborem **innych tekstów kultury**, do których masz obowiązek się odwołać w swojej rozprawce (musisz przywołać co najmniej dwa). Pamiętaj, że mogą to być nie tylko utwory literackie, lecz także filmy, spektakle teatralne, obrazy, rzeźby itp. Wykorzystasz je jako przykłady dla pełnego uzasadnienia przyjętej tezy lub hipotezy.
- Kontekstem interpretacyjnym mogą być również odwołania do ogólnej wiedzy o roli sztuki w kulturze i tradycji.

Wstępne rozpoznanie problemu

Ćwiczenie 1.

a) Zwróć uwagę na to, kim są bohaterowie komedii Aleksandra Fredry. Jakie zawody uprawiają? Co jest przedmiotem ich twórczych zainteresowań? Uzupełnij tabelę.

Imię bohatera	Wykonywany zawód	Przedmiot zainteresowań

b) W jaki sposób Wiktor i Ludmir tworzą swoje dzieła? Czego można się dowiedzieć z ich rozmowy na temat roli sztuki i artysty w poznawaniu rzeczywistości?

Z fragmentu komedii Aleksandra Fredry możesz się wiele dowiedzieć o świecie i ludziach, a także o przedmiocie Twoich rozważań – roli artystów i sztuki w poznawaniu otaczającej Cię rzeczywistości. Z jednej strony autor czyni bohaterami swojej komedii twórców, z drugiej strony sam jest twórcą. Pamiętaj o tym.

Ćwiczenie 2.

Sformułuj tezę (hipotezę) interpretacyjną.

KROK 2. INTERPRETACJA PROBLEMU

Analiza i interpretacja tekstu

Ćwiczenie 3.

Przeczytaj uważnie słownikową definicję terminu *komedia charakterów*, a następnie wykonaj poniższe polecenia.

komedia charakterów – [...] jedna z najbardziej rozpowszechnionych odmian komedii, [...] obejmująca utwory, w których na plan pierwszy przed akcją wysuwają się sylwetki moralne i psychologiczne bohaterów [...]. Postacie [...] są zwykle podporządkowane jakiejś jednej cesze charakteru lub namiętności, która kieruje ich czynami i określa ich stosunki z otoczeniem.

Słownik terminów literackich, Wrocław 2010.

a) Sformułuj dwa argumenty potwierdzające tezę, że utwór Aleksandra Fredry *Pana Jowialskiego* jest komedią charakterów.

argument pierwszy –
.....
argument drugi –
.....

b) Każdy z podanych argumentów potwierdź przykładem z tekstu.
przykład do pierwszego argumentu –
.....
przykład do drugiego argumentu –
.....

Zastanów się, czego można się dowiedzieć ze sposobu ukazania postaci w komedii Aleksandra Fredry.

Wykorzystanie kontekstów

Ćwiczenie 4.
Scharakteryzuj postawę wobec świata wymienionych bohaterów – artystów. Podaj tytuły i autorów innych tekstów kultury, które mogą posłużyć do uzasadnienia sformułowanej przez Ciebie tezy lub hipotezy.

Problem	Dzieło	Bohater – artysta	Charakterystyka prezentowanej postawy
Artysta i jego postawa wobec świata	Adam Mickiewicz <i>Dziady</i> , cz. III	Konrad	
	Stanisław Wyspiański <i>Wesele</i>	Poeta	
	Miloš Forman <i>Amadeusz</i>	kompozytor Wolfgang Amadeusz Mozart	

Wykorzystane przez Ciebie teksty kultury stanowią kontekst interpretacyjny, który pozwala ukazać analogiczne treści w innych utworach literackich i dziełach sztuki. Konteksty służą do wzbogacenia interpretacji oraz potwierdzenia Twojego stanowiska wobec problemu.

Podsumowanie i sformułowanie wniosków

Ćwiczenie 5.
Wskaż odpowiedź, która najpełniej oddaje treść i sens fragmentu *Pana Jowialskiego*.
Aleksander Fredro, pokazując w żartobliwy sposób postacie artystów, przekonuje nas, że sztuka
A. pozwala artyście na ucieczkę od świata.
B. jest sposobem na zdobycie przez twórcę sławy.
C. ma wpływ na postawę i wiedzę człowieka o świecie.
D. stanowi źródło rozrywki i samozadowolenia artystów.

Podsumuj swoje rozważania i zastanów się, czy udało Ci się dowieść słuszności przyjętego we wstępie założenia.

KROK 3. KOMPOZYCJA WYPOWIEDZI

Planowanie wypracowania

Ćwiczenie 6.
Przypomnij, co powinno się znaleźć w każdej z trzech części wypracowania. Uzupełnij tabelę. Skorzystaj z podanych propozycji.
• potwierdzenie słuszności przyjętej tezy lub rozstrzygnięcie hipotezy
• przedstawienie argumentów wynikających z analizy tekstów
• zapowiedź dalszej części pracy
• sformułowanie tezy lub hipotezy
• wskazanie przykładów popierających słuszność argumentów
• podsumowanie – wnioski z przeprowadzonego rozumowania
• wprowadzenie – początkowe uwagi dotyczące roli artysty i sztuki

Rozprawka	
wstęp	
rozwinięcie	
zakończenie	

Ćwiczenie 7.
Na podstawie wykonanych ćwiczeń napisz na kartce szczegółowy plan (konspekt) swojej rozprawki. Pamiętaj o odwołaniu się do podanego fragmentu *Pana Jowialskiego* oraz wybranych tekstów kultury potwierdzających przyjęte przez Ciebie stanowisko.